

Vällingklockan



Malax museiförenings medlemsblad
Ärgång 23. Nr.2, december 2024.

Infostugan vid järnåldersleden. Foto: Nina Sten

Ledaren

Bästa medlem i Malax museiförening!

Du håller i din hand (eller läser på nätet) det senaste numret av *Vällingklockan*, Malax museiförenings medlemsblad – i en förnyad layout, utarbetat av ett nytt redaktionsråd – men förhoppningsvis med ett minst lika intressant och givande innehåll som under de 23 år *Vällingklockan* hittills getts ut.

Som inom alla föreningar sker ibland förändringar inom medarbetarskaran. Göran Strömfors har efter många år som ansvarig för utgivningen av *Vällingklockan*, *Aanacko* och månadsbilderna valt att avsluta dessa uppdrag. Göran har under många år med ett stort kunnande, noggrannhet och öga för en tilltalande layout skapat många av föreningens publikationer, broschyrer och informations-skyltar. Även föreningens mångåriga webbmaster Karin Malmsten Rivieccio har valt att avstå från sitt uppdrag. Från museiföreningen vill vi framföra ett stort tack för era arbetsinsatser!

Museiföreningens styrelse har valt nya redaktionsråd för *Aanacko* och *Vällingklockan*.

Tills vidare avstår vi från nästa år från fortsatt publicering av nya månadsbilder, eftersom flera medarbetare har valt att hoppa av arbetet. Styrelsen har också beslutat att föreningens hemsida ska förnyas – resultatet hoppas vi kunna se under nästa år.

Malax museiförening kan se tillbaka på ett mycket livligt verksamhetsår 2024. Våra traditionella evenemang Hembygdsgden, Blommornas dag och Europeiska kulturmiljödagen lockade många deltagare.

Ett nytt evenemang var Österbottens hembygdsmuseidag söndagen den 25 augusti med fritt inträde till både Brinkens museum och Kvarkens båtmuseum. Trots det regniga vädret kunde vi välkomna många nya besökare vid museerna.

Även de evenemang som ordnats i samarbete med andra aktörer som Malaxdagen (Malax kommun) och Fiskets dag (Malax fiskargille) har gett stor synlighet för vår verksamhet.

Lägg därtill ett intensivt talkoarbete, en livlig uthyrningsverksamhet, intressanta utställningar, välskötta grönområden och en prunkande museiträdgård!

Museiföreningens utvecklingsprojekt med Nina Sten som anställd projektledare pågår åren 2024–2026. Projektets målsättningar är högt ställda och vi ser fram emot förverkligandet av de förbättrings- och utvecklingsförslag som ingår i projektplanen.

Jag vill tacka alla som har engagerat sig i Malax museiförenings verksamhet under år 2024 – vår personal som ansvarar för guidning, katalogisering, trädgården och grönområdena, alla talkoarbetare som underhåller och ansvarar för samlingar och utrymmen, våra skribenter som sköter hemsidan, Facebook, *Vällingklockan*, *Aanacko* och månadsbilderna.

Ett särskilt och innerligt tack till alla donatorer – även i år har föreningen fått ta emot många värdefulla och unika donationer.

Tillsammans med styrelsen önskar jag alla våra medlemmar en God Jul och Gott Nytt År 2025.

Solveig Söderback
ordförande



En tillbakablick på föreningens aktiviteter sommaren 2024 på Brinken



Tina Martin stod för sång under hembygdsgden den 14 juli.



Redaktör Viveka Dahl var festtalare under hembygdsgden. Här med fattiggubbarna i bakgrunden.



Ljuvliga blombuketter från Brinkens trädgård var till salu under sommaren.



Margaretha Lindholm har satt igång med rensning av rabatter vid Brinkens museum i maj 2024.



Blommornas dag firades den fjärde augusti. På bilden ses florist Anna-Lena Lönnvik.



1924

För seklet sedan

Andra halvåret 1924 var det nästan bara långt borta i Kina som det var krig med fronter och trupper. I Europa förekom lite väpnade uppgörelser, som vid ett misslyckat sovjetstött kommunistiskt kuppöversök i Estland, men ändå rådde nästan påfallande fredliga förhållanden, delvis med direkt fredsfrämjande inslag.

Genom den s.k. Dawesplanen mildrades konflikterna kring det tyska krigsskadeståndet, och den fransk-belgiska ockupationen av Ruhr-området upphörde. Planens huvudarkitekt Charles Dawes belönades följande år med Nobels fredspris.



Det gick bättre för Finland i Paris-OS 1924 än 2024. Av de 37 medaljerna tog Ingåbrottaren Edil Rosenqvist en i silver i grekisk-romersk stil och han ansågs allmänt ha blivit orättvist bortdömd från guld.

Kraftmätningar i fredlig form utövades vid olympiska spelen i Paris. Finland hade redan tidigare satt sig i respekt som idrottsnation, och nu blev man - till viss skillnad från OS i Paris 100 år senare - tvåa (efter USA) i medaljtabellen med 14 guld, 13 silver och 10 brons. De flesta toppplaceringarna stod friidrottarna och brottarna för. Paavo Nurmi tog fem guldmedaljer, två av dem inom bara ett par timmar, och väckte en kolossal och global uppmärksamhet som höll i sig allteftersom han under resten av året fortsatte att springa världsrekord.

Sekterister och nationalister

Men mitt i alla dessa omgivande fredligheter var det som om vårt land skulle ha infekterats av våldsbegäret människor emellan. Antalet brott mot liv hade nått sådana nivåer, att när exempelvis i Sverige per miljon invånare utövats 18 dylika brott under en viss tid, så var motsvarande antal i Finland 102. Till och med på en sådan fridens högtid som juldagen besköt en yngling i Angeliemi sin fästmo så att hon fick föras till sjukhus, och en Övermarkbördig man dödade brutalt en ensamboende änka i Jomala på Åland.

Läget påkallade åtgärder, och man efterlyste allt från främjande av upplysning och nykterhet till att skärpa övervakning och straff - även återinförande av dödsstraff fördes på tal.

Ett av de många mordförsöken riktades mot kronolänsmannen Ernst Venelius i Gamlakarleby, och det framgick snart att det gällde en hämndaktion från medlemmar av Maria Åkerbloms sekt. Processen mot de fyra misstänkta och småningom skyldigbefunna blev en långkörare både i rättsalen och tidningsmedia, och fick ytterligare en förlängning när i Helsingfors också togs upp målet mot Maria själv och hennes tjänarinna för ett tiotal stölder i olika affärer.

Tukthusdomar blev det för mordförsöket och fängelse för stölderna, men dessutom som biprodukter härvar av åtal för mened och eftersom de anklagade ofta beskyllde uppenbart sanningsenliga vittnen för mened - åtal för "falsk angivelse". Rättegången i Helsingfors avslutades med sång av närvarande sektmedlemmar, och sedan försvann deras ledare efter ett par dagar spårlost sedan hon bekvämt rymt från det mentalsjukhus där hon var intagen men inte särskilt instängd.

De finlandssvenska ärendena beträffande länsindelning och annat låg lite vilande. Men de svenskspråkiga klagade ständigt över den aggressiva äktfinskhets som bland mycket annat yttrade sig i knot mot svensk överrepresentation inom officerskåren. Man talade om "oxnationalister", och Vasabladet förebådade nästan nutida partiterminologi när det skylldes ett nationalistiskt färgat ofog i Helsingfors på "santfinska" studenter.

Kultur och okultur i Malax

Efter storsatsningen på en lotterifest i juni stod Malax UF bara en knapp månad senare värd för en svenskösterbottnisk sång- och musikfest.

När de första gästerna anlände fredagen 4.7 fulländade man ännu bygget av Bygdegården med att spika foderbräder, sedan följde två dagar med samvaro och repetitioner och en programspäckad söndag med kyrkokonsert och huvudfest med körsång, hornmusik, prologen *Folkets sång* av Edvard Berts, Gånge Rolfs [VKE Wichmanns] festtal om "sång, musik och svenskmannadygder", och till sist Vasa Brages uppförande av Österbottniskt bondbröllop.

Det var ett svåröverträffat kraftprov av föreningen, men i augusti ville i varje fall också Övermalaxungdomarna visa vad de kunde, genom sin ambitiöst upplagda sommarfest med rikligt dagsprogram, kvällssoaré och uppförande av Parus Aters [Adèle Wemans] pjäs Dalakastet.

Var det något av den ovannämnda våldsmentaliteten som spritt sig till kommunen när en Malaxyngling fick fängelsedom för att ha gått åt en annan med yxa så att dennes hand varaktigt fördärvats? Ett otrevligt intermezzo beskrivet i Vasa Posten 10.7 var när en fyllerist utan orsak nattetid ofredade ett äldre par och par och misshandlade mannen. I samma "lilla by borta vid skogsbrynet" uppgavs det finnas "en kortväxt individ" som generöst langade brännvin från en leverantör i

Sång- o. musikfesten i Malax

Fredagen den 4 juli.

Körerna samlas för repetitioner.

Lördagen den 5 juli.

Festen öppnas kl. 12 p. d.
Ungdomsförbundets årsmöte kl. 2 e. m.

Repetitioner.
Soaré och spelmanstävlan kl. 8 c. m. Inträdesavgift 5 mk.

Söndagen den 6 juli.

Högmässa i ortens kyrka kl. 10 f. m.

Kyrkokonsert av Vasa Sängen (Cherubinis Requiem) kl. 12 p. d.
Inträdesavgift 5 mk för aktiva deltagare i festen, 10 mk för allmänheten.

Festkonsert kl. 3 e. m. Inträdesavgift 10 mk.

Brage från Vasa uppför Österbottniskt bondbröllop kl. 7 e. m. Inträdesavgift 10 mk.

Malax UF stod värd för en svenskösterbottnisk sång- och musikfest i juli 1924.

Korsnäs, och spriten spelade förstås ofta en huvudroll vid dylika incidenter.

Det förblir oklart om det var Malaxbor som haffades vid ett större spritbeslag i kommunen i december, när polisen visserligen fann den hejdade bilen tom på sprit men hittade ett 30-tal kanistrar utslängda i terrängen kring bilens färdväg.

Kommunalhemmet, "fattiggården", var redan en etablerad institution, sedan 10 år dessutom utrustad med mentalvårdsavdelning. Mot ett direktionsbeslut att säga upp föreståndarparet protesterade signaturen Malaxbo häftigt i en insändare i Vasabladet 13.9, och krävde att beslutets vaga beskyllningar för "åtskilliga försummelse i tjänst" skulle närmare preciseras.

I själva verket misstänkte signaturen att beslutet främst bara återspeglade ett godtyckligt ställningstagande i vissa "privata mellanhavanden mellan därvårderskan och föreståndarens fru". De grava och ampert formulerade beskyllningarna fick emellertid aldrig något bemötande i tidningen.

Vi vet inte hur mycket man i Malax bekymrade sig över det snart förestående presidentvalet, som komplicerades av att sittande Kaarlo Juho (dopnamn: Carl Johan) Ståhlberg envist nekat att ställa upp för omval.

Det liberala Framstegspartiet hade ställt sig bakom Risto Ryti, Samlingspartiet kunde tänka sig Paavo Virkkunen eller Antti Tulenheimo men framför allt P-E Svinhufvud, socialdemokraterna såg en lämplig kandidat i Väinö Tanner. Vi kan avslöja att ingen av de nämnda ändå skulle bli president 1925, två av dem däremot nog senare.

Leif Finnäs



Kom kära jul - ett kåseri av Nils Bonn

Finlands folk är av gammalt ett vandrande folk. Ännu på tjugotalet gick man miltals till marknader och lördagsdanser, och med mycket stor marginal slog vi som bekant Sverige i en gånglandskamp i maj 1941. Den gången var en och en halv miljon medborgare eller ungefär 40 procent av befolkningen på benen, medan medtävlarlandet kom upp till bara 15 procent.

Dagens finländare vansläktas inte heller när det gäller att röra på påkarna. Det märker man minsann så här veckorna före jul, när man ser honom på språng i varuhuset. Fram och åter spänstar han där, från avdelning till avdelning, från våning till våning.

Ibland ger han sig inte ens tid att följa med rulltrapporna utan forcerar dem med några jättekliv. Och varje steg han tar sker till tonerna av kända julmelodier, som hela tiden strömmar ur högtalarna, utom när det blir avbrott för specialerbjudanden av vitt skilda slag. Men sådant får honom knappast att sakta farten eller stanna upp. Vidare jagar han, ibland kanske med något tunga fjät, men så ljuder Tomtarnas vaktparad ur högtalarna, och likt en veritabel stålfarfar ränner han vidare.

För än är det i tidigare laget att inhandla julgåvorna. Men han rekognoserar och spanar in. Naturligtvis finns det också sådana som köper. Bra att ha det undanstökat, resonerar de nog så klokt, att ta tjuren i hornen med en gång, så att det inte behöver ske dan före dan.

Och så finns det föräldrar som vill få sina barn fotograferade i famnen på själva jultomten. Eller julbocken, som vi säger i Finland. Det är en form av varuhusservice som är ny för året. Tidigare har barnen fått söta eller hårda karameller att tugga av julbocken och på sin höjd ta honom i hand eller knycka honom i

skägget. Men i år får de alltså sitta i hans famn och bli plåtade mot en ringa avgift. Kom, kom kära jul.

Att vandra i varuhuset och köpa julklappar till tonerna av Stilla natt och andra julmelodier tycks ha blivit något av ett folkknöje i vår tid.

Hur glittrar inte ögonen på folk när de ser varuhuset i all sin prakt, och med vilken hänförelse placerar inte far sitt barn i julbockens famn. Han tröstar det tålmodigt, när det gallskriker och vill bort från den lurviga varelsen med det skrämmande stela ansiktet, som är så olik allt annat barnet är vant vid. Lilla Micke i julgubbens breda famn! Vad smaskens att titta på ett sådant kort uppe i pensionsåldern. Ifall bilden nu inte bleknat bort innan dess.

En och annan tycker att starten för julskyltningen sker alldeles för sent. Redan vid höstdagjämningen den 23 september borde julgatorna tändas.



Då skulle man glömma det tilltagande mörkret och leva i strålande varuhusljus till vintersolståndet den 22 december, när naturens eget stora ljus börjar återvända. Kanske vore det idealiet i vårt höstkulna land och en nåd att stilla bedja om?

Och allt medan affärsljusen strålar kommer veckotidningarna med sina välmenande råd om hur julen ska firas för att den verkligen ska göra skäl för namnet. Fira en annorlunda jul i år, manar de. Plocka broilern själv och rök skinkan i egen bastu. Måla alla skrubbar gula. En varm färg som möter blicken när man öppnar garderoben på julmorgonen betyder mer än ni någonsin kan ana.

Glöm inte att dekorera barometern! Klistra ett par små tomtegubbar på den och det är bäddat för högtryck hela julhelgen. Ta fotostatkopior av möster Almas tårtrecept och skicka det till anhöriga i Sverige.

Försumma inte att strimla ett par äpplen i vattnet innan ni går lös på golvet med skurtrasan. Det ger en utsökt doft av jul, som ni kan njuta av både medan ni skurar och under helgdagarna. Skura golvet inte bara en gång utan flera. Dess mer får ni då njuta av äppeldoftan och dess längre sitter den i.

Nej, nu hinner vi inte skriva mer om den kära julen. Ska nämligen till stan och trava i varuhuset. Och kanske också låta fotografera oss tillsammans med självaste julbocken.

Nils Bonn

I år har det gått hundra år sedan Nils Bonn (1924-2006) föddes. Vid sidan av sitt arbete som lärare var han även en uppskattad kåsör i Vasabladet under pseudonymen VoV. Kåseriet här ovan skrevs 1974. Det publicerades också i hans bok Eko från byn (1981).



God jul och gott nytt år!



Hur man firade jul förr

Julgran, julklappar, lutfisk, vitsås, kryddpeppar, skinka, pepparkakor och hyacintdoft. Det hörde julen till när jag var barn på 1950-talet och så firar jag jul ännu i dag. Mycket är likadant, men ändå inte, framför allt har kommersen kring julen ökat drastiskt.

Hur firade man då julen i början på 1900-talet? För att få reda på det har jag tagit hjälp av äldre personers berättelser. Nedan berättar **Elsie Nordman, Gustav Nordman och Einar Smulter** om minnen från sina barndomsjular. Elsie Nordmans och Gustav Nordmans berättelser är publicerade i boken *Bondens år* (utgiven av Aktiv närkultur 1985). Einar Smulter blev intervjuad av sitt barnbarn Johanna Smulter i början av 1990-talet.

Elsie berättar om julgranen

Julgranen togs alltid in på julaftons eftermiddag och pyntades till kvällen. Foten, som granen sattes i, var ett hemlagat träkors. Granen sattes sällan på golvet. Där det fanns vägghängda bänkar, sattes den på bänken. På en del ställen hängdes granen i taket. På granens kvistar breddes bomull ut. Det skulle föreställa snö. Ibland var bomullen ganska grå, för den sparades genom många år.

Vad hängde man i granen? På en del ställen hade man en fint utsirad spira i toppen, en ängel eller en toppstjärna klippt av guld- eller silverpapper. Flaggbandet hade sin givna plats runt granen, någon enstaka glasboll, dyrgrip, hängdes högst upp mot toppen.

Julgranskonfekt, som sparades många år, glansbilder, äggskal, som målats med guldbrons eller silverbrons, tall- och grankottar, som fått samma färg – allt hängdes i granen. Likaså rutiga flätade pappershjärtan och pappersgirlander, som barnen gjort i skolan, hemgjorda garntomar och tomtar av bomull. Några äpplen hängdes också i granen liksom pepparkaksgubbar med glasyr på. Nära stammen restes också de hemmabakade "gotta-gåbban" av vetegröddesdeg.

Stearinljus sattes i sina hållare och hängdes på kvistarna. Hemma hos oss fick vi aldrig bränna dem. Man var rädd för eldsvåda. På 40-talet kom de elektriska julgransserierna, ofta tillverkade av Alexander Holmgren från

Malax. Många tillverkade själva sina julgransserier, lödde fast dynamobrännare på eltråden och lindade sedan om med isoleringsband. Av detta kunde bli många och strålande ljuspunkter i granen. Men det var ofta ett elände under julen, när någon brännare gick sönder, och far i huset skulle söka fram den söndriga brännaren och löda fast en ny. Ibland lyckades arbetet, men ofta fick granen stå mörk under resten av helgen.

Gustavs minnen om julklapparna

Alla julklappar var hemmagjorda – det fanns inte så mycket att köpa. Det som köptes kunde för det mesta bestå av julgransprydnader som karameller för julgranen, äpplen och dylikt. Man fick högst två, tre julklappar var. Flickorna kunde kanske få någon hemmasydd docka, en dockvagn eller en docksäng, ett förkläde, vantar, mössa eller dylikt, en hemmabakad julgubbe som sattes i granen invid stammen eller något äpple. Pojkarna kunde få en trähäst, fällkniv, munharpa, ficklampa, vantar eller stickad tröja, den obligatoriska julgubben, Svarta Petter-kortlek eller dylikt. En stor del av paketen kastades in av julgubben, som man med spänning lyssnade på, när han stampade i farstun och det smäll i dörren.

I mitt hem var det alltid den seden att "efter alla julklappar" samlades man vid granen och pappa läste julevangeliet och så sjöngs "Av himmelshöjd".

Man måste gå tidigt att lägga sig på julaftonen för alla skulle i julottan på juldagsmorgonen, det fanns inga undantag. Det var en klang i luften när hästarna kom från alla håll med "sidoltjin" på och det var lugnt och fint väder, vilket man alltid tyckte det var på julen.



Einars julminnen

Förberedelser: Man skulle ut i skogen och leta efter en gran. Man klöv ved som man lagade till facklor. Veden skulle vara kruttorr, så att facklorna skulle brinna bra.

Julaftonen: Någon gång mitt på dagen tog vi in julgranen och klädde den. På kvällen åt vi julmiddag, som bestod av lutfisk och potatis samt risgrynsgröt och fruktsoppa. Sedan fick vi vänta på julbocken, som kom åtta-niotiden.

Efter att han varit tände vi eld på facklorna, som vi hade ute. Sedan började det bli dags att gå och lägga sig, så man skulle orka upp till julottan nästa morgon.

Så här såg granen ut: På den tiden fanns det inga elljus, utan vi band fast stearinljus i granen. Vi klädde den också med glitter, flaggor, konfekt, vadd och så vidare.

Julklappar: Man kunde få till exempel strumpor, en näsduk, en blyertspenna, en linjal eller en julgubbe bakad av vetemjöl.

Besök i julottan: Vi var tvungna att stiga upp klockan fem och ge djuren mat och göra oss färdiga. Julottan började klockan sju och vi for dit med häst och släde. Alla från huset for inte alltid, de som orkade stiga upp och ville fara for. Vi hade cirka tre kilometer till kyrkan.

Det kunde vara ända upp till 100–150 hästar med slädar som kom till kyrkan. På hästarnas seldon hade man fäst bjällror, så att det hördes bjällerklang över hela nejden när man for till kyrkan.

Det gjorde man på juldagarna: På juldagen höll man sig mest hemma och åt och drack. Sedan på annandag jul gick man på söndags-skoljulfest till bönehuset på dagen om man var barn och de äldre ungdomarna var på ungdomsföreningens julfest i Solhem på kvällen. Där hade man program som föredrag, dikt-läsning, teater med mera. Sedan dansade man tills in på småtimmarna.

Gunnel Smulter



Från Malax.

Efter en längre tystnad vilja vi åter en gång låta en brevdruva utflyga från de goda »Flingornas» förlövade land.

Planteringen har under de senaste veckorna tagit allas tid och krafter i anspråk så, att pennan nödgats ligga i träde, men i stället hava grepen och spåden flitigt begagnats.

Låt oss börja brevet från andra pingstdagen, då Sundom-kören uppträdde vid sånggudstjänsten i kyrkan.

Talaren, solisten och organisten samt kören i sin helhet gjorde sin sak berömvärd och förtjäna åhörarnas hederliga tack för den andeliga spis i ord, musik och sång, som vi fångt njuta. Ledsamt var det emellertid, att man för en stor del av publiken bort sjunga: »Komma sent, det är en skam.»

De senfärdigas ankomst Åstadkom icke så ringa kyrkoförargelse hos dem, som infunno sig i rättan tid. Under nära nog hela första timmen pågick en ungdomlig folkvandring genom kyrkan. Den fula ovanan, som består i en eller två timmars sentida ankomst till ungdomsföreningsmöten förnekar sig icke även annanstädes.

Inkomsten utgjorde 1,338 mk 75 penni, varav 550 mk tillfaller hjältegravsfonden i Malax och återstoden lägges till samma fond i Solv, efter utgifternas avdrag.

Wasaposten 1920

Förlorat.

Ett frivillighetshandarbete

kvarglömdes i motorbåten Malax torsdagen den 7 juli på resan till Malax. Den rättslutige tillvaratagaren bedes lämna det till

Handl. H. E. Stolpe.
Handelscaapl. 37.
0011

Wasabladet 1921

Förlorat.

En svart manshatt förlorades å vägen från Åminne i Malax. Bedes godhetsfullt återlämnas till Viktor Staf, Havras.

Malaks!

Alla gamla och unga påminnas att fotografera sig om söndag eller måndag invid kyrkan.

J Blomqvist.

Wasaposten 1920

Ahlbäck & Vestén

PETALAX.

Ortens mångsidigast försedda privataffär, fullt modern och facila pris. — I caféet serveras gott kaffe med smörgåsar. — Resanderum. (131)

Bio Lyran Lördag kl. 8 o. 10, söndag kl. 3, 7 o. 9.
Malax. Tel. 78. En guldmedaljfilm. Förbjuden i Sverige! Tillåten här!
Maxwell Anderssons kriminaldrama
Medan New York sover
EXTRA: Vecko-journal. Ej för barn.

Wasabladet 1939

Malaxbor!

SPANNMAL köpes till dagspriser! — Goda varor till billigt pris säljer:

F:ma ISAK STOOR.
MALAX. — Tel.: 4. (207)

SEVERIN EKROOS' CAFÉ och RESANDEHEM.

Malax, Kyrkoby. Tel.: 109.
Rekommenderar sina trivsamma rum med utmärkta bäddar. God mat och gott kaffe. (148)

Café „Luktran“ och Diverseshandel

ÖVER-MALAX. TEL.: 85.
REKOMMENDERAS.
(136) Innehav.: A. Damstén.

F:ma Elsa M. Berts

Ytter-Malax. — Tel.: 102.
Tillsaluhåller allt vad till en välsorterad Manufaktur-, Trikotage- och Sytillbehörsaffär hör. (133)

Landsbygden 1936

F:ma L. Back
MALAX

Tel. Y. Malax . . . 111, 123
Kyrkoby trafik . . . 124
Kyrkoby trafik . . . 52
Havras . . . 581
Trandöf, Åminne . . . 323

201. / 1934 Sept

Smörgåsar	135
Kaffe	274
Smörgåsar	151
Smörgåsar	60
Smörgåsar	214
Smörgåsar	203
Smörgåsar	148
Smörgåsar	450
Smörgåsar	218
Smörgåsar	136
Smörgåsar	202

202
11.9.1934

Malax Låskedrycksfabrik

Ytter-Malax. Tel.: 8. Inneh.: I. Malm.
Efterfråga vår välkända:
LEMONAD, PORTER, CHAMPIS,
(135) **MJÖD, VICHY.**
Tillverkar goda safter av olika slag.

Landsbygden 1936

Julkväll

När decembermörkret tätnar kring vårt hus då får vi tända ett juleljus
Nu är det åter en julekväll
snön har blivit en värmande fäll
Flingorna faller så tyst och lätt
för julen nu är allting berett

I barnens ögon ser vi tomtelängtan
så lång bliver deras önskevåntan
Nu skall barnen med glädje släppa loss
med sång och dans och tomtébloss
Och för tomten de leka tipp, tipp, tapp
sedan somna de trötta med sin juleklapp

I julenatt vakar tomtar och troll
nu vi ska glömma allt gammalt groll
Tomten han skall vårt hus övernaka
sedan får han dra sig i stallet tillbaka
Där får han äta sin tomtegröt
med träsked och smörögeflöt

Från rymden tonar nu vacker musik
julkväll är ingen annan kväll lik
När tystnaden lägrar sig omkring vårt hus
då vi förnimma ett orgelbrus
Vi sitta så trygga vid rågade bord
och alla önska vi fred på vår jord

När ånglarna sjunga Hosianna i höjd
då kan vi känna en stor julefröjd
och stjärnan som visemännen har lett
och herdar i marken undret har sett
En gudason lagt på strå i ett stall
skall få kungar och furstar på fall
För honom vi alla ljusen har tänt
och tänker på undret som en gång har hänt

Gunnel Herrgård





Nischa Brinken: Här spelar den 100-åriga trädgården en stor roll.

Rivstart för museiföreningens utvecklingsprojekt

Föreningens utvecklingsprojekt startade i januari i år. Jag har tidigare presenterat projektet kort i Vällingklockan nr 1/2024, på föreningens Facebooksida, på Hembyggsdagen i juli och på avslutningsfesten för våra talkoarbetare i september. Men utvecklingsprojektet är en så stor satsning för föreningen, att jag gärna vill ge en mera detaljerad redogörelse för vad det är vi gör.

Tanken på att skapa ett projekt av något slag slog rot i början av år 2023, när det blev uppenbart att föreningens resurser inte längre är vad de tidigare varit. Föreningens främsta resurs är våra talkoarbetare som ställer upp för föreningen i vått och torrt. Malax museiförening har en mycket omfattande och mångfacetterad verksamhet, vilket kräver rätt mycket organisering och resurser för att få allt att fungera.

Externa omständigheter så som det ekonomiska läget i landet gör också att ideella föreningar behöver tänka på att förlita sig mer på egengenererade inkomster utöver bidrag utifrån.

Det blir en allt större utmaning med att få med nya talkoaktiva i verksamheten och vi vill se till att belastningen och arbetsbördan för dem som troget ställer upp för föreningen inte ska bli för stor och krävande för någon enskild person.

Det här var utgångspunkten när vi började föra en dialog med eventuella finansörer för den kommande satsningen – Svenska kulturfonden, Aktiastiftelsen i Malax och Malax kommun. Vi förde också diskussioner med andra museer och föreningar som har en eller flera anställda och som finansierar en del av sin verksamhetsutveckling med projektbidrag, i det här fallet Stundars, Brages fri-luftsmuseum och Oravais Historiska Förening. Efter alla dessa utredningar kom vi snart fram till ett beslut om att starta ett treårigt utvecklingsprojekt.

Sagt och gjort – bidragsansökningar skickades in under hösten 2023 och glädjen var stor när de positiva beskederna kom. Projektet får nu bidrag från Svenska kulturfonden, Aktiastiftelsen i Malax, Malax kommun, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne samt Hedmanska stiftelsen. Under hösten 2023 hade en omfattande projektplan och budget uppgjorts, så var det bara att börja jobba i januari 2024.

Projektplanen är grunden för allt det som görs under dessa tre projektår. Planen består av 13 olika delområden, och varje område har en egen arbetsplan för vilka åtgärder som genomförs första, andra och tredje året.

Första året går främst ut på att undersöka och planera, under andra året skrider vi till verket och implementerar våra planer och under tredje året går vi igenom hur allt har lyckats, vad som behöver justeras och vad som blir nästa steg i föreningens utveckling.

Som ni märker är meningen med det här projektet att det ska fungera som en trappa vidare och uppåt mot framtiden. Tanken är att vi så småningom ska kunna arbeta oss upp till en sådan nivå att föreningen kan anställa personal året runt, inte bara några få veckor och månader om året.

Men de 13 delområdena då? Vad består de av? Jo, här ryms allt möjligt med. Både sådant som föreningen redan gör och som vi känner borde förnyas eller vidareutvecklas, men också helt nya moment som vi anser borde vara en självklar del av vad vår förening och våra museer ska arbeta med:

- 1. Undersökningar** – grundliga undersökningar via enkäter och personliga intervjuer görs för att ta reda på vad museibesökare önskar och vill se, vad som får dem att besöka ett visst museum, vad talkofolket vill ha och behöver, et-cetera.
- 2. Utställningar** – att gå igenom befintliga utställningar och att se till att de fyller det syfte det är meningen att de ska ha och att de visas på bästa sätt.
- 3. Nischa Brinken** – att lyfta Brinken som hembygdsmuseum och hitta det där lilla extra som gör att vårt museum skiljer sig ur mängden. Här spelar den 100-åriga museiträdgården en stor roll.
- 4. Bondens år-utställningen** – redan tidigare har föreningen haft planer på att bygga ut och göra om den här utställningen vid Brinkens museum. De gamla planerna plockas nu fram och vi ser över hur vi på bästa sätt kan förverkliga dem.
- 5. Långfors kvarn** – kvarnen är nu en av våra inaktiva verksamhetspunkter. Vi går igenom och gör upp planer på hur denna sovande pärla kan komma till sin rätt i museivärlden.



Långfors kvarn: En sovande pärla. Här i vinterskrud. – Foto: Pia Staffans



6. **Guidepool** – föreningens många och stora verksamhetspunkter kräver också att vi har flera personer som kan guida vid de olika ställena. Vi vill bygga upp en guidepool med historiskt intresserade personer i olika åldrar och med olika bakgrund som vi kan utbilda till lokalguider inom våra museer.
7. **Barnverksamhet och -läger** – olika koncept för ny barnverksamhet och barnläger på museerna planeras och testas. Detta kan med fördel göras i samarbete med andra aktörer i närområdet.
8. **Seniorverksamhet** – vi gör upp en plan för hur vi kan förgylla vardagen för de äldsta i samhället, eventuellt med besök i olika former vid boenden.
9. **Samarbete** – föreningen har redan nu gott samarbete med flera olika organisationer och föreningar i näromgivningen, men vi vill öka och synliggöra samarbetet ytterligare.
10. **Talko och medlemmar** – föreningen är i behov av fler talkoaktiva medlemmar, därför höjs den allmänna vetskapen om problemet och nya medlemmar rekryteras.
11. **Sommarguider** – vi utarbetar ett komplett guidematerial som ska göra inlärningsprocessen för nya sommarjobbare så snabb och smidig som möjligt.
12. **Föremål** – vi utarbetar planer för att få ordning på både katalogiserade och okatalogiserade föremål, främst på Brinkens museum. Samlingarna ses över och förberedelser för att byta till ett nytt elektroniskt katalogiseringsprogram görs.
13. **Skyltar och information** – samlingarna och områdena går igenom och skyltar förnyas. Arkivets information samlas i en informationsbank.

Ett exempel på en av de många arbetsuppgifterna under året är förändringarna i barnverksamheten. Museiföreningen har under årens lopp haft besök av skolklasser och dagisgrupper vid våra museer och vid Järnåldersleden.

Avsikten är att alla skolelever i lågstadierna i "Primärmaalax" ska besöka Brinkens museum, Kvarkens båtmuseum och Järnåldersleden.

I samarbete med lärarna vid Yttermaalax skola och Övermaalax skola har vi skapat årsklockor för besöken så att ingen skolklass blir bortglömd. I årsklockan bestäms vilken klass som ska göra besök till vilken museipunkt och när på skolåret besöket ska ske. Det här gör det lättare för både skolorna och museiföreningen att förbereda sig inför besöket.

På tal om nya aktiviteter inom föreningen så vill jag också berätta om vårt första läger som gick av stapeln i juni detta år. Vi ordnade ett sagoläger på Brinkens museum för barn i åldern sju till åtta år. Aktiviteterna under dagslägret baserade sig på sagor som berättade om hur livet var förr i tiden.

Vi började varje morgon med en mysig sagostund, och fortsatte sedan dagen med aktiviteter som relaterade till det vi läst om i boken.

både bröd och bullar med barnen och bakverken avnjöts sedan resten av lägerveckan.

Barnen fick pröva på att byka för hand, gammaldags lekar, djurspårning runt husen och att söka metallföremål i Brinkens gräsmatta med metalldetektor.

Det sistnämnda tyckte barnen var det mest spännande, och vi fick önskemål om ett helt arkeologiskt läger till nästa år.



Sökning med metalldetektor på Brinken.

Måltiderna, som barnen själva fick vara med och förbereda, återspeglade också sådant som berättades om i morgonens saga.

Lägret blev mycket lyckat, trots ett icke önskat väder med regn och åska de flesta dagar. Eftersom vädret satte stopp för en del av det planerade programmet ute på gräsmattorna, höll vi en del av verksamheten i Brinkens festsal. Vi plockade undan alla stolar och bord och använde det stora utrymmet till sagostund och fri lek.

Sommarköket var perfekt att förbereda mellanmål och luncher i. En dag bakade vi

Ett arkeologiskt läger kanske vi inte ordnar, men eftersom responsen från både barn och föräldrar från årets läger var så positiv, kommer vi att ordna ett liknande Sagoläger på museet även nästa sommar. Därtill har vi planer på att ordna en till lägervecka för barn i åldern nio till tio år vid Kvarkens båtmuseum. Vad det lägret har för tema och innehåll funderar vi ännu på.

Om någon är intresserad av föreningsutvecklingen och vill veta mera om arbetet eller de arbetsuppgifter som berörs i projektet, så är det bara att ta kontakt. Jag svarar så gärna på frågor.

Nina Sten

Projektledare
Malax museiförening r.f.s utvecklingsprojekt 2024–2026
E-post: mmf.brinken@gmail.com
Telefon: 040-813 3137



Tvätt dagen – att gnugga tvätten ren på tvättbräde var en ny erfarenhet för de flesta av barnen.





Quattro stagioni – de fyra årstiderna

Misstänker detta är ett uttryck som de flesta av oss kan relatera till, för någon betyder det väldoftande och välsmakande pizzor, för en annan ljuvlig musik komponerad av Vivaldi och för en tredje kanske rent krasst vinter, vår, sommar och höst.

Även hos oss vid Kvarkens båtmuseum anpassar vi oss till årstiderna, vintern är en mera stillsam tid, medan våren är full av förväntan. Sommaren fylls av evenemang och besökare och på hösten börjar återigen röjandet att få alla saker i vinterförvar.

I vår kultur ligger det ju lite av att avtacka eller ta farväl av en säsong. Exempelvis villavslutningen är en viktig och ofta känslös handling, särskilt när det handlar om att avsluta en period av gemenskap eller arbete i en villa eller fritidshus. Här är några aspekter av en värdig villavslutning:

- 1. Förberedelser:** Innan ni samlas, se till att städa och organisera huset. Att ha en ren och trivsamt miljö skapar en positiv atmosfär.
- 2. Samling:** Samla alla inblandade för en gemensam stund. Det kan vara vänner, familj eller kollegor som har delat minnen och upplevelser i villan.
- 3. Minnen och reflektion:** Ta en stund för att dela minnen från tiden i villan. Varje person kan få möjlighet att berätta om sina bästa stunder eller vad platsen har betytt för dem.

För Kvarkens båtmuseum har avslutningen genom Fiskets dag för barn och ungdomar blivit något av ett återkommande och värdigt avslut, ivriga och glada barn springer runt på området med sina föräldrar.

Evenemanget koordineras av Malax Fiskargille, Malax museiförening med flera är samarbetspartners och tillsammans skapas en oförglömlig dag för barnen och barnfamiljerna.

Dagen har hittills varit kostnadsfri och barnen får testa på och uppleva saker helt gratis. Vi vill hålla en låg tröskel för att alla skall kunna medverka.

Årets upplaga gick av stapeln 6.10.2024, en något gråmulen dag med ett kortare duggregrn samlade totalt 380 personer, främst barn.

Malax museiförening öppnade upp båtmuseet, Yttermalax jaktförening hade prickskytte och fågelholkestillverkning. Malax-Petalax-Bergö 4H hade ansiktsmålning, frågesporer och magnetfiske. Malaxnejdens sportfiskeförening lät barnen tillverka sina egna fiskedrag,

Malax uf hade godismete och Finlands Röda Kors och Malax lokalavdelning hade nalle-sjukhus. Malax IF F15 gräddade våfflor och barnen fick även testa att göra t-skjortor med olika tryck under Jon Gredmarks och assistentens ledning.

Barnen fick även bekanta sig med generativt vattenbruk och bland annat då dammusslor, även några barn fick provsmaka dessa delikatesser.



Konstnärlig aktivitet i form av T-tröja med fiskinspirerat tryck.



Hästen Katinka drog besökare kring museiområdet.

Jonas Harald och Anita Storm stod för denna underhållning. Österbottens Fiskarförbund presenterade fisket i Österbotten. Fia Antus från projektet Världsarvspedagog i Kvarkens skärgård 2 arrangerade en teckningstävling kring Fyrary och farleder.

Inalles en mycket lyckad dag som ger mersmak på en fortsättning, många glada besökare lämnade området och även en äldre målgrupp sade ”vilken härlig pärla ni besitter, vilka fina byggnader och samlingar, hemma hos oss finns ingenting, allt har förstörts”.

För Malax museiförening har nog det så kallade ”varma utrymmet” lyft verksamheten, utrymmet har blivit en populär samlingslokal som bokas under årets alla månader, där de stora fönstren mot havet erbjuder ett maffigt panorama under de fyra årstiderna.

Småningom har vi från Malax museiförening städat undan efter årets händelser och vi har börjat summera det gångna året i en verksamhetsberättelse, samtidigt smids nya planer som sätts in i en verksamhetsplan och fondansökningar fylls i för kommande satsningar.

Även vi från museiföreningen tackar för det gångna året och detta sker med några av de resterande stegen som citerades inledningsvis:

- 4. Avslutande måltid:** Avsluta med en gemensam måltid, där ni njuter av mat och dryck tillsammans. Det kan vara en grillfest, en picknick eller en fin middag.
- 5. Framtidsutsikter:** Diskutera vad som kommer närmast. Om ni planerar att återvända till villan, kan ni dela idéer om framtida projekt eller aktiviteter.
- 6. Tacksamhet:** Avsluta med att uttrycka tacksamhet för de stunder ni har haft tillsammans och för att ni har fått dela detta utrymme.

Detta sker under den efterlängtda talkoavslutningen, ett värdigt avslut på ett händelserikt år. Vi vill tacka alla funktionärer och besökare under det gångna året, må väl!

Mathias Högbäck,
sekreterare Kvarkens båtmuseum



Lärlingarnas verksamhet 2024

Malax museiförenings barn- och ungdomsgrupp Lärlingarna har hållit träffar hela året. Det är bara vid enstaka tillfällen som vi har beslutit att hoppa över vår månadsträff på grund av att många av deltagarna har fått förhinder. Vi har tur, som har mycket bra utrymmen att hålla till i på våra egna museer.

Sommartid är det en fröjd att vistas ute på de stora, fina gräsmattorna på Brinken. Men när kölden kniper i kinderna på vintern och vinden viner kring öronen i höststormarna, då är det sannerligen tur att vi kan hålla till i båtmuseets varma samlingssal. Där har vi allt vad vi kan behöva – bord, stolar, köksutrymme, toalett, etc. Och det som inte redan finns färdigt på plats, samlar vi ihop från andra ställen och tar med oss.



Det här året har Lärlingarnas träffar fokuserat en hel del på hantverk- och självhushållning. Från början av året prövade vi på olika praktiska göromål som att slå rep, såga ved, undersöka vilka arbeten som kunde utföras av husfäderna i snickarboden, med mera.

Tanken var också att vi på våren skulle tälja visselpipor av sålg, men där gick vi bet. Naturen var inte samarbetsvillig och vid ena träffen var våren inte tillräckligt långt kommen och vid följande träff var den för långt gången i stället. Nåja, vi tar nya tag med den uppgiften ett nytt år i stället.

Under sommarmånaderna fick Lärlingarna ta upp ett litet grönsaksland på Brinkens museum. Vi satte potatis och lök, sådde morötter, rovor och kålrötter. Under sommaren fick barnen sedan vattna och hålla bort ogräset och samtidigt ta del av hur det spirade och grodde i landet. Barnen här i Malax har turen att vara uppvuxna med naturen in på husknuten. Trots detta är det ändå inte alla som har möjlighet att ta del av hur man odlar

sin egen mat och vilket arbete det kräver att få duglig mat på bordet för att föda familjen. Eftersom Lärlingarna bara träffas en gång i månaden hann grönsakslandet ganska fort bli övervuxet med ogräs och de stackars potatisarna växte lika mycket över jord som under, men också detta gjorde barnen en lärdom rikare. Nu vet alla som var med att man inte ska, och varför man inte ska, äta till exempel gröna potatisar.



Lökskörden blev riklig, likaså rovorerna frodades i landet. Morötterna fick vi några få av, men de stackars kålrötterna blev till ingenting. Vi har nog aldrig sett så små, förvridna tingestar som våra kålrötter. Här kunde vi då klämma in ytterligare en lärpeng åt barnen. Vad hände förr i tiden om skörden slog fel? Varifrån fick de då mat? Fick man mat överhuvudtaget? Tankarna och funderingarna var många medan vi skördade våra grödor.

En oväntad utveckling av trädgårdslandet var också att barnen självmant påbörjade bytshandel med grönsakerna. Vi hade nämligen delat upp allt som togs upp ur landet i påsar med lika mycket innehåll. Påsarna lottade vi sedan ut för att göra det så rättvist som möjligt.

Det var här som bytshandeln tog fart, för de största morötterna var absolut de åtråvärdaste. "Hur många potatisar vill du ha för den där moroten?" "Om du får den här stora rovan och två lökar, så får jag din morot..." Det var härligt att se hur engagerade de blev av affärerna.

Trädgårdslandet var inte den enda skojigheten vi sysslade med under sommaren. I juli månad gjorde vi en utflykt till Oravais Historiska Förening vid Furirbostället. Våra lärlingar fick fungera som testgrupp på deras interaktiva sommar-teater *Rambambula*. Barnen stortrivdes och vi hade alla en riktigt kul eftermiddag med att utföra alla de

klurigheter som ingick i pjäsen. Riktigt trevligt har det efteråt varit att upptäcka hur mycket information barnen faktiskt lagrar i sina huvuden under en sådan här utflykt. Som exempel kan ges kunskapen om att brännässlor kan vara bra för minnet.

Nu på hösten har vi hunnit ha en träff där vi prövade på att tvätta trasor för hand med vatten, tallsåpa och tvättbräde. Vi kombinerade den aktiviteten med att plocka äpplen från våra maffiga äppelträd på Brinken. Äpplena fick vissa av deltagarna sedan till livs i form av mellanmål på skolan följande dag.

I skrivande stund har vi tre träffar kvar det här året, och vi har spännande program inplanerat till alla tre. I oktober ska vi måla tavlor som föreställer gamla föremål och byggnader på Brinkens museum. I november ska vi pröva på att stöpa ljus vid Kvarkens båtmuseum och i december inleder vi ett intressant samarbete med Lappfjärds folkhögskolas projekt "Folkkultur i Syd-Österbotten".

Under vårt första samarbetsstillfälle i december firar vi samtidigt julfest med barnen. Folkhögskolans projektledare Caroline Doktor lär oss olika ringlekar och till tonerna av Jonathan Bonn's dragspel dansar vi sedan av hjärtans lust.

Barn- och ungdomsgruppen Lärlingarna startades vintern 2020 och är öppen för alla barn i årskurs 4 och uppåt. Gruppen kan ses som ett lokalhistoriskt komplement till skolans historieundervisning. Lärlingarnas verksamhet möjliggörs tack vare understöd från Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne.

Vi tackar alla deltagare, både barnen som vill vara med och de vuxna som har gett oss en hjälpande hand så att vi har kunnat förverkliga vårt planerade program, för detta år och ser fram emot nya spännande uppgifter och träffar nästa år.

God jul och ett fröjdsamt nytt år! önskar gruppledarna

Nina Sten och Maria Strandberg



”Somt ska sparas”

Bilderna ovan: filmvisningskvällen i Kvarkens båtmuseum, några av de vanligaste lagringsformaten för hemmabruk genom åren samt en smalfilmsprojektor.

En kväll i september vid Kvarkens båtmuseum hade man filmvisning av gamla svartvita filmer (bland annat från Malax) vid Kvarkens båtmuseum. Jan Lindgård och Daniel Beijar berättade om gammal filmteknik och visade arkivskatter ur Filmcentrum Botnias samlingar. Jan Lindgård berättar i denna artikel mer om sitt arbete samt potentiella loppisfynd.

Hör du som jag till dom som trivs på loppisar? Kan du tillbringa timmar av dyrbar tid med att hyllrad efter hyllrad ögna igenom folks övergivna saker i jakt på något du behöver, eller kanske i väntan på att något överraskande ska dyka upp? Rockar, skjortor, böcker, prydnadsföremål, skivor, verktyg i en aldrig sinande ström. Ibland nappar det, ibland inte.

Mina egna intressen för böcker, musik, och ”gammal” ljud- och bildteknik har resulterat i överfulla skåp men det hindrar inte fortsatta räder när andan faller på. Här om dagen besökte jag ett nyöppnat loppis i grannstaden St.Karins, och kom för en gångs skull ut tomhänt, men i en avdelning stannade jag till och drabbades av en sorts vemod. Där låg hög på hög med fotoalbum, dvd-skivor, diabler, vhs- och c-kassetter. Albumen var fulla med någons foton och på dvd-skivorna, diorna och vhs-omslagen stod med olika handstilar skrivet till exempel ”Mummun 70-vuotis-juhla”, ”Kimmo Espanjassa”, ”Eno ja haitari”, ”Kyläjuhlat 1968”. Någon hade alltså dumpat ut tidigare generationers minnen och samtidigt en del av både deras och sin egen historia till försäljning, och jag drabbas igen av den där känslan av att ”detta måste räddas”. En familjs historia i ljud och bild, om så i splittrad form, får inte gå förlorad eller i värsta fall slängas om ingen köper den.

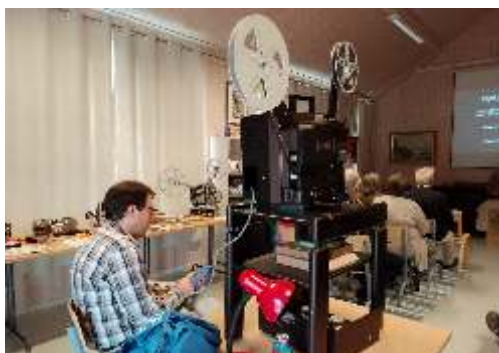
Under de senaste åren har jag deltagit i några projekt som tangerar det här, insamling och arkivering av moderna dokumentationer i AV-form. Ljud- och rörliga bilder med andra ord. Ett projekt gäller en förenings verksamhet, ett annat handlar om lokal pop/rockhistoria, ett tredje om film med lokal anknytning. Samtliga är tätt kopplade till teknik, vilket gör det hela både knepigt och sporrande.

Föreningsarkivet berör vår amatörteaterförening Teaterboulage här i Pargas. I samband med 20-årsjubileet 2017 sammanställde vi en utställning och i samma veva samlade vi ihop affischer, programblad, manuskript, och filmat

material med mera från produktionerna så långt. Allt arkiverades sedan i Pargas stads arkiv och kompletteras efter hand. Idag finns material från 62 produktioner och mera blir det. Sommarens produktion Radhusgatan 13 B var en nypremiär, och dess uppremiär/uppförande 2000 finns filmad och sparad i arkivet. Mer om föreningen på hemsidan www.teaterboulage.fi.

Pop/rockarkivet drogs igång för ett par år sedan i samarbete med Gubbrockarna r.f., en sammanslutning rockare i mogen ålder. Målet var att samla in, digitalisera och arkivera inspelat material av ortens artister och band, men också en hel del pappers- och annat material har tagits med, bland annat filmade framträdanden. Det fysiska materialet, c-kassetter, cd- och vinylskivor och rullband har lämnats in i Pargas stads arkiv, medan den digitala delen ännu är på gång. Det tidigaste alstret är från slutet av 60-talet och finns på rullband. Se mer på Facebook: Pargas musikarkiv/Paraisten musiikkiarkisto-Pop & Rock.

Filmprojektet är det senaste. Som före detta projektorskötare på ambulering Bio Sydväst ”drabbades” jag av den äldre delen av filmens historia då jag stötte på de pensionerade projektorerna i de utrymmen jag besökte. Tillsammans med föreningen Kamratförbundet i skären inleder vi nu andra året med filmvisningar på 35mm:s rullar med benäget bistånd av fonder m.fl. Som sidospår dök smalfilmen upp, och här finns verkliga lokalhistoriska skatter att finna. Bilder från familjers vardag och fest visar hur familjelivet förändrats, men också samhällets förändring. Byggnader, trafik, klädsel, seder och bruk, alla är de bitar i vår historia från 50-60-talet och framåt.



Visning av smalfilm i Kvarkens båtmuseum, september 2024.

Det här projektet befinner sig ännu i början, men redan finns det högar med filmrullar som väntar på genomgång, digitalisering, och förhoppningsvis arkivering. Kamratförbundet i skären r.f. (Kfis) finns på Facebook och Instagram.

Detta i korthet om projekten. Jag skrev tidigare att teknik hör tätt ihop med dessa ”nya” historiefORMAT. Utvecklingen på teknikens område har gällt såväl inspelning och uppspelning av ljud och rörliga bilder. Följaktligen finns det en brokig samling av format som alla kräver sin egen apparatur för att kunna ses och höras.

När teaterprojektet inleddes stötte vi på olika filmformat som till exempel Dv och Digi8, vid sidan om det vanliga vhs-formatet. I pop-rockjobbet blev det ännu fler, då rullband, c-kassetter, vinylskivor, DAT-band, hembrända cd:n samt flertalet filmformat dök upp. I filmprojektet kom Normal8 och Super8 emot. Alla kräver sin apparatur och framför allt kunskapen att använda den, samt vid behov reparera eventuella trasiga fysiska format (intrasslade band, trilskande mekanik, lossade tejp/limskarvar och så vidare).

Nu ska ingen människa tro att jag behärskar all teknik, i synnerhet inte då resultatet ska vara arkivdugligt. Lyckligtvis finns det folk som kan och vill dela med sig av sin kunskap, i de flesta fall för en mycket blygsam ersättning. Teater- och poprock-materialet digitaliserades i sin helhet av Johan Nordström, som med outtömligt tålamod tuggade sig igenom band efter band, rulle efter rulle. Utan honom hade vi inte kommit någonstans. I filmprojektet har vi fått ovärderlig hjälp av bland andra Daniel Beijar från Filmverkstaden/Botnia Filmcenter och Klas Fransberg med mångårig filmferfarenhet.

Vi har dessutom den stora förmånen att ha en arkivarie på stadens arkiv, som värnar om lokalhistorien och som därför tagit emot materialet. Alla har inte den lyckan, men Malax museiförening äger ju en fin arkivbyggnad, så det finns kanske hopp? Digitalt material är ju förvisso inte evigt det heller och är lika viktig del av arbetet, som själva digitaliseringen, är att med jämna mellanrum kontrollera att hårdskivor och filer är intakta och funktionsdugliga, att program uppdateras och så vidare. Samma gäller de fysiska alster som arkiverats, som regelbundet bör tas ut och ”köras”.

forts.

Vår målsättning är alltså att också originalen, ljudbanden, filmrullarna och så vidare bevaras så långt det är möjligt. Som original är de ovärderliga och ingen vet vad tekniken är kapabel till i framtiden, när det gäller att rädda och restaurera bilder och ljud.

Min förhoppning är, att vi vaknar till och tar oss an bevarandet av dessa ”nya” historiebärande medieformat, innan det är för sent.

Redan nu är vhs-tekniken för länge sen pensionerad, likaså dvd:n, såsom också de flesta andra format som fanns mellan dessa. Vinylskivan har kommit tillbaka och musik säljs till och med på c-kassett igen!

I Vasa finns Filmverkstaden, som sysslar med analoga bildformat, så allt hopp är kanske inte ute.

Dilemmat är att tillgången till apparater har minskat, och minskar fortsättningsvis. Inte bara fungerande sådana, utan överhuvudtaget fysiska apparater. Det hjälps inte att man har mommos 70-årskalas på vhs om man inte har vhs-spelare.

Precis som en äldre generation tagit sig an och sparat ortens foton, föremål, berättelser, redskap och byggnader, hoppas jag att vår generation är beredda att ta oss an också dessa nya minnen från en nyare tid, som ju samtidigt är en del av vår historia. Det är redan 45 år sen 1980 fast det känns som ”igår”.

Epilog till loppisbesöket: som vanligt, då jag fastnar vid något men låter ”förnuftet” råda och inte släpar hem det, så blir det hängande kvar någonstans i nån del av hjärnan. Så även denna gång. Kanske man ändå skulle...

Ta gärna kontakt om du är intresserad av detta. Jag delar gärna med mig av mina erfarenheter så här långt.

Jan Lindgård, Pargas

Med slevén i alltför många grytor, men tå e ji så spennand

Rubriken syftar på ett kåseri som Torsten Lindgård skrev en gång när han gick igenom sina högar med sparade papper och valde vad som ska sparas och vad som ska slängas. När jag gick igenom hans texter kommer jag ihåg hur nackhåren reste sig medan jag läste... ”Neej, int slengd du väl”. Nu i renskrivningens stund slår det mej att rubriken kanske var ”Somt ska slängas”, men det kan kvitta i det här fallet, det ena förutsätter det andra. Emellertid – tänk efter före du slänger. Allt finns inte ”på nätet” och tanken att ”någon har säkert sparat det här redan” är långt ifrån sann all.

Ortsnamnen i Malax dokumenterade

Kalmarienje, Langvärka, Aschibacka, Bjuönhålsbråo, Kåmisjärv, Moschik, Schwattifjääli, Tobaksrolla.

Det är några av namnen på olika platser i Yttermalax, Övermalax samt Malax skärgård. En gedigen förteckning över namnen publicerades på föreningens webbsidor i somras.

Det 76-sidiga dokumentet bygger på ett omfattande arbete under många år. Drygt 20 Malaxbor har skrivit ner namnen på byar, gränder, fäbodställen, kobbar och skär som de minns dem. Siri Hagback, som hållit i trådarna för dokumentationen, började teckna ner ortsnamn redan på 1980-talet. Hon renskrev de första blyertsanteckningarna på skrivmaskin och skrev sedan ner dem på dator i slutet på 1990-talet.

Senare har Martha Bonn bistått med överföringen av det digra materialet till dator.

Många av namnlistorna har kompletterats med kartor.

En del platser har bytt namn under årens lopp, andra har kvar det ursprungliga namnet. Till de riktigt gamla namnen hör Heljo och Juto, som troligen namngavs redan under bronsåldern (1250–500 f. Kr.), och Löikne, Pölne och Kolne, som fick sina namn under den förromerska järnåldern (500–0 f. Kr.).

Namnet Håschtäbacka är också mycket gammalt. Det kommer troligen från håschtröt, det vill säga beskrivningen av ett ställe med mycket stenar efter gammal järnåldersbosättning med gravar och olika aktiviteter.

– **Vilken kunskap kan vi få av de gamla namnen?**

– De har ofta getts efter hur naturen eller något speciellt sett ut på platsen just då när människan vistades där. Folk måste hitta till olika gårdar och platser. De hade ett språk,

kanske olika. Till exempel Kalascha är svårt att förklara i dag. Solborna har kvar Kaschal från sin sida, för orterna har förstas hört ihop på järnåldern, säger Siri Hagback.

De flesta namnen förklaras inte i förteckningen. Ett undantag är Rölaande, som förr lyste så rött då åkerbären (ienjesbääre) mognade att folk plockade dem ämbarvis. Sålåt-oåkri uppges ha fått sitt namn på ryska tiden, ryssarna hade sina djur på bete där.

Nyårk i Åminne har ingen förklaring, men en inte alltför vågad gissning är att någon emigrant av någon anledning dragit parallell till New York.

Till exempel Årkuschaga och Båsaris har helt enkelt namngetts efter personer som bott där.

Kerstin Nordman

Läs förteckningen över de gamla ortsnamnen på nätet:

<https://museum.malax.fi/GamlaortsnamniMalax.pdf>

Illustrationen till vänster: Börenje på 1930-talet som Inga Smulter (1928-2008) mindes gårdarna och namnen. Bilden är färglagd av Ingas barnbarn Nina Smulter.



En tillbakablick från sommaren 2024 vid Kvarkens båtmuseum



Talkodamerna Svea Herrgård, Britta Hägen, Ruth Våglund och Ann-Mari Björknäs rensade jungfrudansen en vacker dag i juli. Resultatet blev snyggt. Foto: Vidar Björknäs



Malax kommun i samarbete med olika föreningar arrangerade Malaxdagen den 11 augusti i Aminne. Hoppborgen, som fanns vid båtmuseet, var flitigt besökt. Foto: Gunnel Smulter



Museiföreningen deltog i Österbottens museidag den 25 augusti med öppet hus vid båtmuseet. På bilden njuter några av besökarna av kaffe med dopp i Långs lada. Foto: Gunnel Smulter



Dagny Mitts, Daniel Grönlund, Ralf Söderback och Mikael Storfors kontrollerar om seglet är helt eller om det behöver lappas? Foto: Gunnel Smulter

Boken kult- och offerplatser i Österbotten

Bertel Nygård och Mikael Herrgård's nya bok kom i höstas ut till försäljning. Boken presenterar på 189 sidor i A4-format gedigen information om olika slags kult- och offerplatser runt om i Österbotten. Så här skriver författarna själva om boken:

”Förutom våra vanligaste offerstenar, med skålgropar gjorda av människor, har också flera andra, nästan glömda, offertraditioner identifierats. Otaliga heliga stenar, källor och träd är borta men en del fynd och nya insikter förmår ändå komplettera och berika äldre dokumentation kring befintliga kultplatser.

Ute i världen kategoriseras skålgropar som de vanligaste hållristningarna där både gropar och figurativa bilder blandas. Groparna är gåtfulla och lite undersökta. En del är mycket gamla.

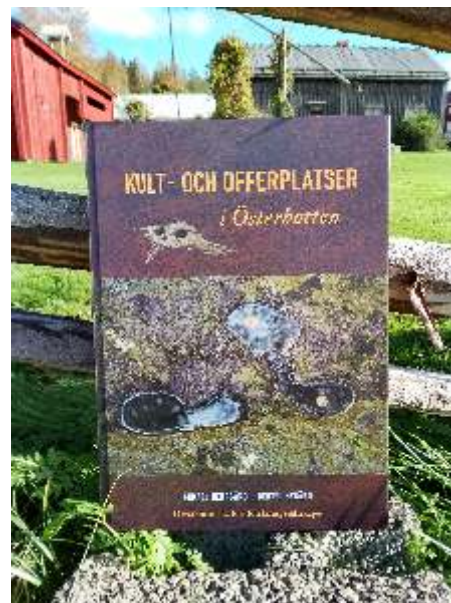
Skålgropar från Österbottens perspektiv blev allmänt kända genom fynden som gjordes i Malax 1981.

De flesta av skålgropsstenarna finns vid järnålderns grav- och boplatser och kan tolkas som gårdarnas offerplatser – i första hand för att befärma fruktbarheten.

Våra vandringar i skiftande miljöer blev många och gick ibland ut till stenig, snårig och mjuk terräng med älgflugor och regn som extra tillägg. Stunderna på ljusa och låtta stigar överstiger dock vida alla genomlidna mödor.”

Malax museiförenings medlemmar har möjlighet att köpa boken till medlemspris 28 € genom att kontakta mig vid arkivet på Brinkens museum. Tillsammans med boken överlämnas också ett betalningsgiro där betalningen riktas till Österbottiska fornforskningssällskapet rf, som står som utgivare av boken.

Nina Sten, 040-813 3137,
mmf.brinken@gmail.com



Malax museiförening r.f.

<http://museum.malax.fi/>



Tag gärna kontakt med oss om du vill bli medlem! Endast 12 euro/år.
Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger styrelsen 2025:

Solveig Söderback (ordf.) 050 4023 700,
Mikael Storfors (vice ordf.) 040 8218 823,
Gunnel Smulter (sekr.) 050 5276 595,
Mathias Högbäck (båtmus. sekr.) 0401838 653,
Britt-Helen Flemming (kassör) 365 4572,
Pia Staffans 050 3493 328,

Maria Strandberg 050 0166 299,
Eivor Strömfors 050 5605 947,
Hans Söderback 045 3467 220.
Adjungerade medlemmar:
Daniel Grönlund 045 1957 401 och
Nina Sten 050 3003 234.

Vällingklockans redaktion
december 2024: Yvonne Dahlbäck
(layout), Kerstin Nordman, Gunnel
Smulter, Nina Sten, Solveig
Söderback.

Utgivare: Malax museiförening r.f.
Tryckeri: Waasa Graphics